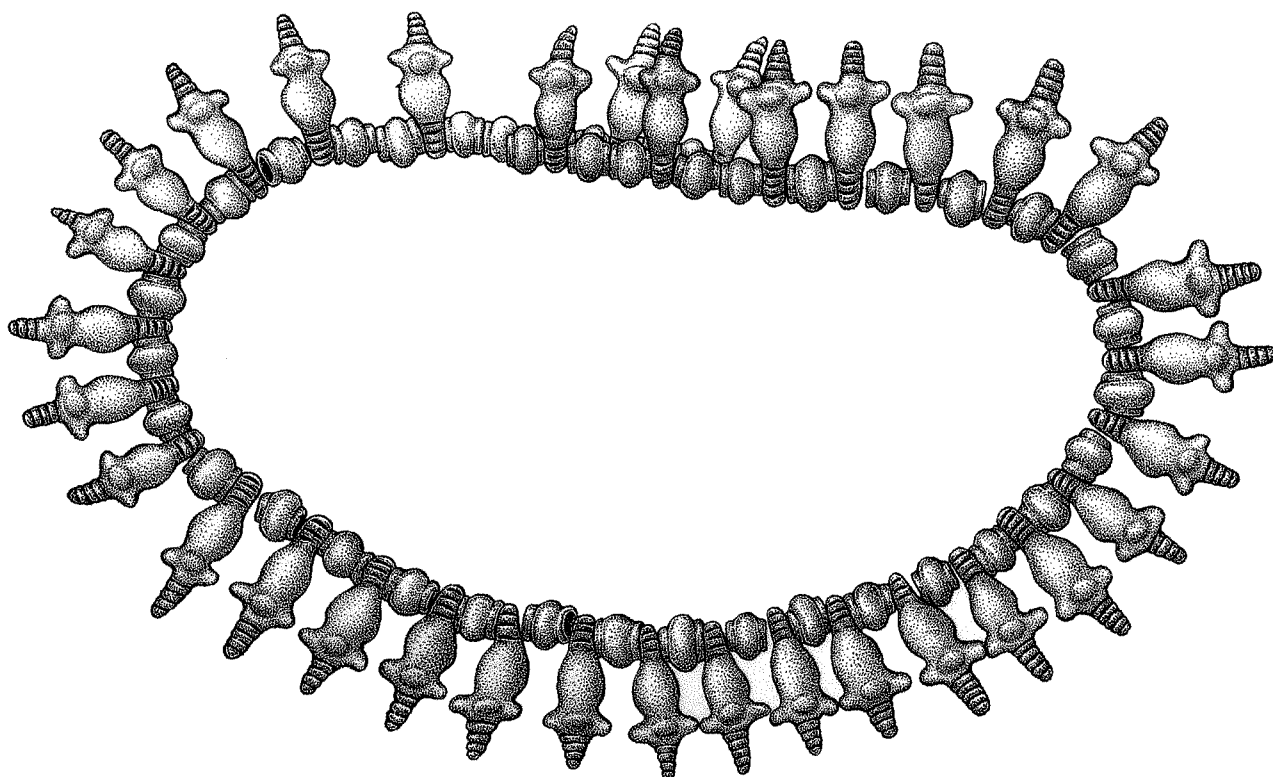
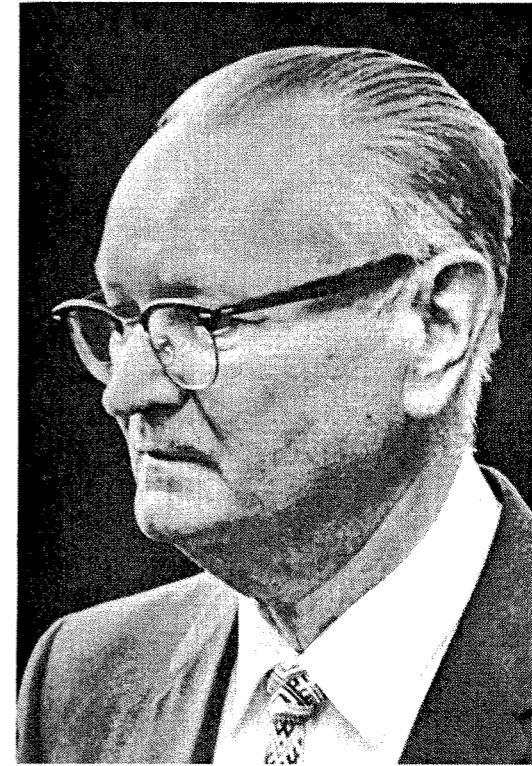

ARCHAEOLOGIA LITUANA

6

VILNIUS
2005

J. Pearson

ISSN 1392-6748

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ARCHEOLOGIJOS KATEDRA

VILNIUS UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

ARCHAEOLOGIA LITUANA

6

*Skiriama prof. dr. Jono Puzino
šimtosioms gimimo metinėms*

Vilniaus universiteto leidykla
Vilnius University Publishing House
2005

Leidžia Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto Archeologijos katedra

Redaktorių kolegija
Editorial Board

Vyriausiasis redaktorius (Editor-in-Chief)

Prof. habil. dr. *Mykolas Michelbertas* – Vilniaus universitetas (Istorija 05H)
Vilnius University (History 05H)

Vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas (Deputy Editor-in-Chief)

Prof. dr. *Aleksiejus Luchtanas* – Vilniaus universitetas (Istorija 05H)
Vilnius University (History 05H)

Atsakingoji sekretorė (Executive Secretary)

Violeta Vasiliauskienė – Vilniaus universitetas (Istorija 05H)
Vilnius University (History 05 H)

Nariai (Editors):

Prof. habil. dr. *Wojciech Nowakowski* – Varšuvos universitetas, Lenkija
(Istorija 05H)
Warsaw University, Poland
(History 05H)

Habil. dr. *Adolfas Tautavičius* – Pilių tyrimo centras (Istorija 05H)
Castle Research Center (History 05H)

Doc. dr. *Albinas Kuncevičius* – Vilniaus universitetas (Istorija 05H)
Vilnius University (History 05H)

Doc. dr. *Eugenijus Jovaiša* – Vilniaus pedagoginis universitetas (Istorija 05H)
Vilnius Pedagogical University (History 05H)

Doc. dr. *Algimantas Merkevičius* – Vilniaus universitetas (Istorija 05H)
Vilnius University (History 05H)

Redakcijos adresas (Address):

Vilniaus universiteto Archeologijos katedra
(Department of Archaeology Vilnius University)
Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius, Lithuania
Tel. (Phone): 268 72 84, 268 72 85
Faksas (Fax) 268 72 82
El. paštas: (e-mail) *violeta.vasiliauskiene@if.vu.lt*

Turiny – Contents – Inhalt

<i>Pratarmė</i>	7	<i>Vytautas Juškaitis</i> . Žirgų kapai Rytų Lietuvos pilkapynuose vėlyvajame geležies amžiuje (IX–XII a.)	139
<i>Arūnas Pemkus, Adolfas Tautavičius</i> . Prof. dr. Jono Puzino bibliografija. 1926–2004	9	Horse burials in East Lithuanian barrows of the Late Iron Age Summary	162
<i>Jurgis Jankus</i> . Jonas Puzinas apie save ir apie kitus. <i>Juostelėn įkalbėtas žodis</i>	39		
<i>Straipsniai</i>			
<i>Egidijus Šatavičius</i> . Lietuvos vėlyvojo paleolito kultūrų periodizacija	49	<i>Povilas Blaževičius</i> . Žydų lošimo vilkeliai Lietuvos archeologinėje medžiagoje	164
The Final Palaeolithic Cultures in Lithuania. Summary	81	Jewish Spinning Tops in the Archaeological Material of Lithuania. Summary	171
<i>Linus Tamulynas</i> . Apie du išskirtinius romėniškojo laikotarpio radinius iš Jogučių kapinyno	83	<i>Diskusija, polemika</i>	
Über zwei extraordinäre Funde der jüngeren römischen Kaiserzeit aus dem Jogučiai-Gräberfeld. Zusammenfassung	91	<i>Eduardas Remecas</i> . Kelios pastabos apie Stasio Sajausko recenziją „E. Remecas. Vilniaus žemu- tinės pilies pinigų lobis. Vilnius, 2003. 107 p.“	172
<i>Mykolas Michelbertas</i> . Mikužių kapinyno (Klaipėdos rajonas) radiniai	94	<i>In memoriam</i>	
Funde des Gräberfeldes Mikužiai (Rayon Klaipėda). Zusammenfassung	110	<i>Aleksiejus Luchtanas</i> . Pranas Kulikauskas	176
<i>Audronė Bliujienė</i> . Iš baltų amatinkystės istorijos: baltiški <i>Berlock</i> kabučiai	112	<i>Vladas Žulkus</i> . Valentinas Sedovas	179
From the History of Baltic Handicraft Tradition or Bronze Baltic Berlocks. Summary	130	<i>Mūsų jubilatai</i>	
<i>Ernestas Vasiliauskas</i> . Žiemgalių antkaklės XII–XIII amžiuje.	131	<i>Mykolas Michelbertas</i> . Adolfui Tautavičiui – 80	181
Semigallian Neck-rings in the 12–13 th . Summary	138	<i>Recenzijos, apžvalgos</i>	
		<i>Mykolas Michelbertas</i> . Darbas apie Latvijos pilis	183
		<i>Mokslinio gyvenimo kronika</i>	
		<i>Violeta Vasiliauskienė</i> . Archeologijos katedros mokslinės veiklos apžvalga. 2004 metai	185

tais pradėti šiuo metu UNESCO pasaulio paveldo objekto – Kernavės piliakalnių tyrinėjimai.

Nuo 1961 metų P. Kulikauskas pagrindinį dėmesį skyrė Lietuvos Užnemunės piliakalnių tyrinėjimams, nes iki to laiko Lietuvos archeologams ši sritis buvo *terra incognita*. Užnemunės piliakalnių tyrinėjimų medžiagą P. Kulikauskas skelbė universiteto istorikų mokslo darbuose. Po daugelio tyrinėjimų ir analizės metų 1982 metais buvo išleista monografija „Užnemunės piliakalniai I–XIII amžiais“.

Dirbdamas didelį mokslinį ir pedagoginį darbą, P. Kulikauskas visada rasdavo laiko archeologijos mokslo populiarinimui. Jis buvo nuolatinis studentų archeologinių konferencijų organizatorius, ilgus metus vadovavo Studentų mokslinės draugijos Archeologijos būreliui. Vadovaujami docento, studentai, būsimi archeologai, sėkmingai atstovavo Lietuvai SSRS studentų konferencijose, mokslinių darbų apžiūrose. P. Kulikausko iniciatyva buvo įkurtas ir kurį laiką sėkmingai veikė Istorijos fakulteto visuomeninis muziejus.

P. Kulikauskas rašė mokslo populiarinimo straipsnius įvairiausioje spaudoje – „Mokslas ir gyvenimas“, „Kom-

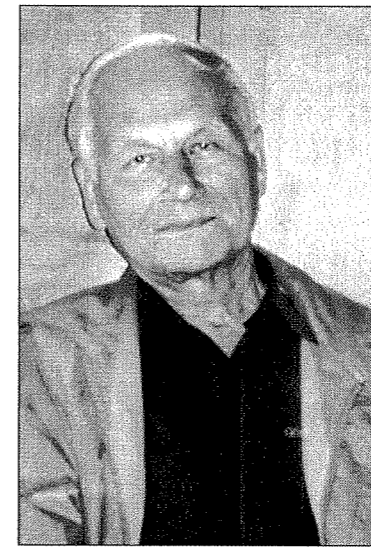
jaunimo tiesa“, „Moksleivis“, „Lietuvos pionierius“, „Gimtasis kraštas“, „Vakarinės naujienos“, įvairių rajonų vietinėje spaudoje.

1983 metų rudenį, išėjęs į pensiją, P. Kulikauskas nenustojo aktyviai domėtis Lietuvos archeologijos mokslu, pateikė jaunystėje tyrinėto Upytės kapinyno publikaciją, parašė pluoštą prisiminimų. Paskutiniai dideli ir labai reikšmingi P. Kulikausko darbai pasirodė jau atgavusioje nepriklausomybę Lietuvoje. Tai dirbant Vilniaus universitete sumanyta Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 metų) bei 2003 m. išleista labai nuoširdi ir asmeniškai prisiminimų knyga „Kelias į archeologiją“. Tai bene vienintelis tokio pobūdžio veikalas Lietuvos archeologijos mokslo istorijoje, atspindintis mūsų archeologijos patriarcho ir mokytojo mintis apie laiką ir žmones – mokytojus, mokinius, bendražygius.

Docentas Pranas Kulikauskas paliko mus po sunkios ligos 2004 metų gruodžio 15 dieną. Smėlio kalva Antakalnio kapinėse priglaudė šį iškilų žmogų. Sunku patikėti, kad šiandieną šalia nėra Mokytojo.

Aleksiejus Luchtanas

Valentinas Sedovas

Akademikui, profesoriui, habilituotam daktarui Valentinui Sedovui (Valentin Vasiljevič Sedov) 2004 m. lapkričio 21 d. būtų sukakę 80 metų. Savo jubiliejui skirtą knygą, kurioje buvo jo kolegų ir jaunesnės kartos mokslininkų, laikiusių save profesoriaus mokiniais, tarp jų ir Lietuvos archeologų straipsniai, V. Sedovas pamatė jau gulėdamas ligoninės lovoje, iš kurios taip ir nebeatsikėlė. V. Sedovas mirė 2004 m. spalio 4 d.

Valentinas Sedovas iki pat paskutinių dienų buvo rašantis archeologas. Pagrindinė jo pastarųjų dešimtmečių tyrimų tema – rytinių slavų etnogenezė ir jų ryšiai su kaimynais – gyva ir paskutiniuose profesoriaus darbuose. V. Sedovui priklauso originalių idėjų ir rytinių slavų kilmės arealų, migracijų ir kultūros tyrimų autorystė, jis laikomas šiuolaikinės slavų etnokultūrinės koncepcijos kūrėju. Profesorius V. Sedovas niekada nebuvo siaurų archeologijos problemų nagrinėjimo šalininkas – dauguma jo straipsnių ir knygų yra sintetinio tyrinėjimo pavyzdys, pasižymi puikiu labai plataus archeologinio konteksto pažinimu ir naujomis idėjomis.

Daug metų tyrinėdamas slavų etnogenezę ir etninę istoriją Valentinas Sedovas gerai išmanė baltų archeologijos problematiką ir buvo pripažintas baltų ir finougrių senovės tyrinėtojas. Baltų kultūra buvo profesoriaus Valentino Sedovo ypatingo dėmesio objektas. Kaip tik Maskvoje, Archeologijos institute, Sedovo dėka pirmą kartą pasirodė straipsniai, paremti ne tik lingvistinėmis, bet ir archeologijos medžiagos studijomis apie baltų, kurie kažkada gyveno Rusijos

centrinėje ir pietinėje dalyje, pėdsakus. Be profesoriaus V. Sedovo neapsieidavo beveik nė viena svarbesnė konferencija, kurioje būdavo aptariamose slavų bei baltų ir slavų kultūrinių kontaktų ar sąveikų problemos. Vienas kitas archeologas gali pasakyti, jog kai kurios V. Sedovo hipotezės nėra pakankamai pagrįstos arba abejotinos, ginčytinos. Čia ir glūdėjo profesoriaus Sedovo jėga – jo pajudintos problemos ar naujos hipotezės drums archeologų protus ir žadins polemiką dar ne vieną dešimtmetį.

Šis didis savo darbais žmogus, tarptautiniu mastu plačiai pripažintas archeologas, buvo kuklus, o kartais ir mažai pastebimas. Jis nemėgo garsių kalbų ir savireklamos. Savo pašaukimu ir gyvenimo prasme jis laikė archeologiją ir visada liko ištikimas savo nuostatoms. Įdomus Valentino Sedovo kelias į archeologiją. Ketinęs būti karo lakūnu jau 1942 metais jis pėstininku pateko į veikiančiąją armiją, kariavo įvairiuose frontuose, o karą užbaigė Charbine. Būtent čia iš rusų emigrantų bibliotekų jam į rankas pateko knygų, kuriose Rusijos praeitis buvo aprašoma kitaip nei sovietinėje istoriografijoje. Tai ir paskatino V. Sedovą domėtis istorija. Būsimojo akademiko apsisprendimas buvo teisingas – baigęs Maskvos valstybinį universitetą V. Sedovas 1951 metais įstojo į aspirantūrą SSRS Mokslų akademijos Materialinės kultūros institute ir taip pradėjo mokslininko karjerą.

Plačios apimties lauko tyrimai, labai svarbus indėlis į Rusijos archeologijos paveldo išsaugojimą, ilgametis vadovavimas archeologinių lauko tyrimų sektoriui SSRS Mokslų akademijos Archeologijos institute, periodinių archeologijos leidinių organizavimas, didelių tarptautinių konferencijų rengimas buvo kasdienė ir ilgametė profesoriaus duona. Na ir, žinoma, tyrimai ir jų publikavimas – straipsniai, monografijos, atstovavimas įvairiuose kongresuose ir tarptautinėse organizacijose. V. Sedovas nepadarė didelės karjeros kaip administratorius. To priežastis buvo abejingumas „rūmų“ žaidimams ir atsidavimas savo profesijai. Profesorius mažai kalbėdavo ir mokėjo išklaudyti kitus, buvo labai tolerantiškas kitų nuomonei, pradedančius mokslininkus ir savo aspirantus (tokiu teko būti ir man) skatindavo savarankiškai mąstyti ir kurti originalias idėjas. Kita vertus, gindamas savo idėjas mėgo ir mokėjo diskutuoti, bet nevengė koreguoti savo nuostatų jei būdavo įtikinamas galėjęs būti priešingai.

V. Sedovas visada mielai atsiliepdavo į kvietimus dalyvauti Lietuvoje rengiamose konferencijose ir jautė didelį prielankumą baltams. Turbūt neapsiriksiu sakdamas, jog kaip tik V. Sedovas sukūrė archeologijoje baltų ir slavų santykių tyrimų mokyklą, kurios sekėjai, tiesiogiai ar netiesiogiai, yra ne vienas dabartinis Lietuvos archeologas. Latvijos mokslų akademija įvertino jo nuopelnus baltistikai – 1994 metais išrinko V. Sedovą

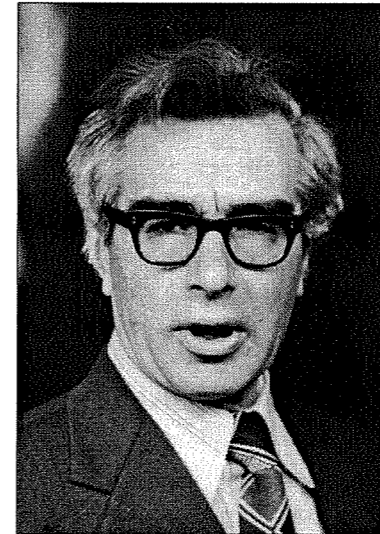
garbės nariu. Akademikas buvo ir Lietuvos archeologijos draugijos garbės narys.

Valentin Vasiljevič Sedov mirė Maskvoje eidamas aštuoniasdešimtuosius metus. Paliko didelį būrį savo mokinių bei sekėjų ir didžiulį mokslinį turtą dabartiniams ir ateities mokslininkams – 15 monografijų ir daugiau kaip 500 mokslinių straipsnių.

Vladas Žulkus

Mūsų jubilatai

Adolfui Tautavičiui – 80

Šiais metais habilituotas daktaras Adolfas Tautavičius, mūsų leidinio „Archaeologia Litwana“ redkolegijos narys, švenčia gražų 80 metų jubiliejų. Kartu tai yra ir šio vieno iškiliausių pokario metų archeologo, įvairiapuse veikla susijusio ir su Vilniaus universitetu, kūrybinio bei mokslinio darbo 55-metis.

Adolfas Tautavičius gimė 1925 m. rugsėjo 9 d. Judrėnuose (buv. Telšių valsčius). Turbūt gražioji kalvotoji Žemaitija jaunuoliui įkvėpė didžiulę meilę gimtajam kraštui ir, anot jubilato, norą „pažiūrėti, iš kokio kiaušinio esame išsiritę“. Todėl, 1944 m. pavasarį baigęs Telšių gimnaziją, metus pabandęs rupios mokytojo duonos, 1945 m. rudenį A. Tautavičius jau yra Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto studentas. Mokslai prasideda etnografijos (etnologijos) studijomis, nes tik nuo 1948 m., sujungus Vilniaus ir Kauno universitetus, atsirado galimybė studijuoti archeologiją Vilniuje. 1950 m., išklauses visą archeologijos paskaitų kursą, A. Tautavičius su pagyrimu baigė universitetą.

Dar besimokydamas universitete, A. Tautavičius nuo 1946 m. dirbo Mokslų akademijos Istorijos instituto etnografiniame muziejuje, kuriame turėjo galimybę susipažinti ir su ten buvusiais archeologiniais rinkiniais.

Po universiteto baigimo – darbas Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institute, aspirantūra, disertacijos rengimas ir gynimas. 1954 m. A. Tautavičius apgynė

kandidato disertaciją tema „Rytų Lietuva I m. e. tūkstantmetyje“, kurioje buvo apibendrinti duomenys apie šio regiono archeologijos paminklus.

Dirbdamas Istorijos institute, A. Tautavičius daug prisidėjo ir prie specialistų – archeologų rengimo. Jau nuo 1951 m. jubilatas Vilniaus universitete pradėjo skaityti Lietuvos archeologinių tyrimų kursą. Šių eilučių autoriui, 1955–1960 m. besimokant universitete, teko klausyti dėstytojo A. Tautavičiaus skaitomo archeologijos pagrindų kurso, įvairių Lietuvos ir baltų archeologijos speckursų.

Trumpa dėstytojo A. Tautavičiaus charakteristika būtų tokia: puikiai išmanantis dėstomų dalykų medžiagą, sugebantis įdomiai ją pateikti, reiklus sau ir studentams, draugiškas, visuomet pasiruošęs padėti dalykiniais patarimais. Tiesa, su humoru kalbėdamas apie dėstytojo darbą, jubilatas yra pasakęs, kad „universitete dirbti yra lengviau, negu pradžios mokykloje“ ir rimtai pridūręs: „niekada nesistengiau pasirodyti visažinančiu“.

Turbūt ne darbovietės ir jose turimos pareigos geriausiai apibūdina žmogų. A. Tautavičiaus mokslinėje veikloje jų buvo nedaug: Mokslų akademijos Istorijos institutas (1962-1987 m. Archeologijos sektoriaus, vėliau skyriaus vadovas), nuo 1988 m. – specializuota grupė Lietuvos valdovų rūmams tirti, peraugusi į Pilių tyrimo centrą „Lietuvos pilys“ (šio centro archeologinių tyrimų skyriaus vadovas). Galima tik trumpai paminėti, kad eidamas įvairias pareigas A. Tautavičius buvo puikus organizatorius, darbų koordinatorius ir kartu kolega, bičiulis, patarėjas. Didelis pokario metų archeologų būrys yra dėkingas jubilatui už nesavanaudišką pagalbą.

A. Tautavičius buvo daugelio disertacijų vadovas, oponentas, gynimo komitetų ir tarybų narys, monografijų bei straipsnių redaktorius, recenzentas, konsultantas. Taigi galima teigti, kad jubilato pedagoginė veikla aukštesniu lygiu niekada nenutrūko.

Labiausiai žmogų puošia jo nuveikti darbai. Tokių puošmenų A. Tautavičiaus – mokslininko karjeroje gana daug. Pirmoji – A. Tautavičiaus veikla Lietuvos archeologijos paminklų tyrinėjimo srityje. Dar XX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje jo kastuvas įsmigo į Rytų Lietuvos pilkapių sampilus (Dieveniškės, Kastkiškės, Stakai ir kt., Šalčininkų r.).